

Jostarnameh Comparative Literature
Year 9. No 33 / autumn 2025

Analysis of the Female Hero's Journey in the Novel “Tibet Dream” Based on Maureen Murdock's Theory

<https://doi.org/10.71497/jostarnameh.2025.1193337>

Elmira hajjalilo¹, Barat mohammadi², Abbas baghenejad³

Date received: 12/12/2024 Date Accepted: 14/5/ 2025

pp:(132- 165)

Abstract

The formation of individual identity is a fundamental question explored and analyzed in the psychology of Carl Gustav Jung and his followers. The hero and the hero's journey is a theory initially proposed by Joseph Campbell, aiming to accurately describe the stages individuals undergo in their life's journey to achieve their unique personal identity. Campbell drew upon the analysis of stories, tales, and myths. Building on this, Maureen Murdock identified distinct challenges faced by women in their pursuit of individual identity, outlining the theory of the female hero's journey, comprising ten to eleven stages. This framework presents the individual patterns of women's journeys, which women inevitably traverse to discover their individual identity. “Dream of Tibet” serves as a compelling example of a story portraying women's characters, concerns, and characteristics, making it suitable for analysis based on Murdock's theory. The aim of this research is to determine how the female characters are employed in the story's progression and how the protagonist confronts internal and external challenges to achieve an independent identity, guided by Murdock's theory. The research indicates that Fariba Vafi, as an Iranian female writer, has been meticulous in creating realistic female characters who attain self-awareness and their true identities through facing crises, conflicts, and interactions with others.

-
1. Department of Persian Language and Literature, ur.c., Islamic Azad University, urmia , Iran. Email: elmira_hajjalilo@yahoo.com
 2. department of Persian Language and Literature, ur.c, Islamic Azad University, urmia , Iran. Email: barat.mohammadi@iau.ac.ir
 3. Department of Persian Language and Literature, ur.c, Islamic Azad University, urmia, Iran. Email: a.baghinezhad@iauaromia.ac.ir

Keywords: Woman's Heroic Journey, Fariba Vafi, "Dream of Tibet", Maureen Murdock

Extended Abstract

Introduction

This article examines the representation of the female hero's journey in Fariba Vafi's novel "Tibet Dream," using Maureen Murdock's model. The main question is how the main female characters, especially Shiva and Shole, go through the stages of the female hero's journey according to Murdock's model, and what impact this journey has on their character and inner transformation. Focusing on the psychological analysis of the characters and a comparative approach, this research aims to provide a deeper understanding of women's issues and the process of individuation in contemporary Iranian society. "Tibetan Dream" is one of the most widely read contemporary Iranian novels, in which the narrator (Shole) tells the story of her sister's (Shiva) life. This narrative provides a suitable platform to examine the challenges and inner transformations of women in a society caught between tradition and modernity.

Method

This research was conducted using a descriptive-analytical method. For this purpose, Maureen Murdock's stages of the female hero's journey, including separation from femininity, identification with masculinity, the road of difficult trials, achieving success, awakening the feeling of spiritual dryness, descent to the realm of femininity, intense desire to reconnect with femininity, healing the gap and distance between mother and daughter, healing the wounded masculinity within, and sacred marriage (union of femininity and masculinity), have been accurately defined and explained. Then, by carefully analyzing the narrative and character descriptions in the novel "Tibetan Dream," attempts have been made to find instances and evidence of these stages in the lives of Shiva and Shole. Data analysis was performed using qualitative text analysis software. Finally, by examining the narrative structure and the role of archetypes, the relationship between these elements and the female hero's journey in this novel is explained.

Results and Discussion

The research findings show that Shiva, as the main character of the novel, goes through many stages of the female hero's journey. In the "separation from femininity" stage, she is known as the "father's daughter" from childhood and strengthens masculine characteristics in herself. In a way, she has carried masculine characteristics for years and has not had a very warm relationship with her mother, and has tended more towards masculine behavioral patterns.

In the "identification with masculinity" stage, Shiva tries to be active in male fields and avoids stereotypical female behaviors. She has masculine behavior and separates herself from women and their actions and behaviors. In the novel "Tibetan Dream," Shiva has tried to achieve a professional and academic position like a man, away from the usual definitions defined for a woman as a mother and wife. Shiva is not an ordinary woman and insists on living like a man. She becomes involved in political idealism and spends some time in prison, which indicates her entry into the "road of difficult trials." Despite success in managing family affairs, in the "achieving success" stage, Shiva does not feel satisfied and gradually experiences a "feeling of spiritual dryness." Her voluntary abortion is a sign of protest against internal conditions and disappointment with life. With the revelation of problems in her relationship with her husband, Javid, Shiva gradually enters the "descent into the realm of femininity" stage. In this stage, she is looking for a new meaning in life and thinks about the dream of Tibet. The intense desire to reconnect with femininity after the abortion leads Shiva to a deeper understanding of her inner needs. In the stage of "healing the gap and distance between mother and daughter," she connects with her inner mother and finds peace. Finally, in the stage of "healing the wounded masculinity within and sacred marriage," Shiva faces the damaged aspects of her masculine existence and seeks treatment.

In contrast, Shole, although in the position of the narrator of the story, is not fully involved in the hero's journey. She enters the story with the experience of a love failure and gradually becomes familiar with the hidden corners of her existence during the narrative. However, Shole mostly analyzes her sister's life and pays less attention to her inner transformations. For this reason, her hero's journey remains unfinished. She goes through stages of this hero's journey. Shole starts the story from a point where her fiancé has left her and later meets the calm man. These relationships create stages for her such as a difficult test, achieving apparent success, awakening the feeling of spiritual dryness, etc.

The connection between the first and last chapters of the novel, in which Shole narrates the story of Shiva's "Tibetan Dream," indicates a circular structure in the story's narrative. This structure is a symbol of the cyclical nature of the female hero's journey and shows that the search for identity is a continuous and ongoing process.

Conclusion

"Tibetan Dream" is a valuable work that, by using the female hero's journey model, has drawn the challenges, transformations, and inner concerns of contemporary women. With awareness of personality patterns and a deep understanding of women's issues, Fariba Vafi has been able to create a novel that transcends time and place, connects with its audience, and invites them to

think and reflect on identity, relationships, and the meaning of life. This novel shows that women's liberation is not only limited to changing social and political structures, but also requires self-knowledge, acceptance, and the creation of inner balance. Analyzing the female hero's journey in "Tibetan Dream" not only helps to better understand this literary work, but also opens a new window towards a deeper understanding of women's experiences in contemporary society.

Sources and references

Books

1. Esmaeilpour, Abolghasem. (2008). Symbolic Representation of Myth, Tehran: Sooreh Publication.
2. Babakhani, Mostafa. (2014). The Application of Archetype in Shahnameh, Tehran: Jami.
3. Pinkola Estés, Clarissa. (2011). Women Who Run with the Wolves: Myths and Stories of the Wild Woman Archetype, translated by Simin Mohebi, 7th Edition, Tehran: Peykan Publication.
4. Dâd, Sima. (2011). Dictionary of Literary Terms, Tehran: Morvarid Publication.
5. Fordham, Frieda. (2009). An Introduction to Jung's Psychology, translated by Masoud Mirbaha, Tehran: Jami Publication.
6. Campbell, Joseph. (2006). The Hero with a Thousand Faces, translated by Shadi Khosropanah, Mashhad: Gol-Aftab Publication.
7. Murdock, Maureen. (2016). The Heroine's Journey: Woman's Quest for Wholeness, translated by Simin Mohebi, Tehran: Bon Culture of Life Foundation, 5th Edition.
8. Vafi, Fariba. (2013). The Dream of Tibet, Tehran: Markaz Publication.
9. Harris, Janet. (2015). The Uniquely Human Criterion on Women's Freedom, translated by Shahla Tahmasbi, Tehran: Gol-Azin Publication.
10. Jung, Carl Gustav. (1991). Psychology and Religion, translated by Dr. Mohammad Hossein Sarvari, Tehran: Sokhan Publication.
11. Jung, Carl Gustav. (1993). Modern Man in Search of a Soul, translated by Fereydoun Faramarzi and Leila Faramarzi, Mashhad: Astan Quds Razavi.

Articles:

1. Pouragha, Mahboubeh; Sadeghi-Nezhad, Ramin; Mohammadzadeh, Maryam (2020). "A Study of the Tale 'The Merchant's Son of Rome and the City of the Silent' from Amir Khosrow Dehlavi's Hasht Behesht Based on Joseph Campbell's Monomyth of the Hero's Journey," Comparative Literature Research Journal, Year 3, No. 9.
2. Hosseini, Maryam; Salarkia, Mozhdeh (2012). "Analysis of the Novel Tibetan Dream Based on Goffman's Dramaturgical Metaphor Theory,"

Journal of Textual Research of Literature, No. 53, pp. 81-108.

3. Faramarzi Kafashi, Reyhaneh, et al. (2018). "Analysis and Interpretation of the Hero Myth in Dowlatabadi's Kelidar Based on Joseph Campbell's Theory," *Dehkhoda Journal of Interpretation and Analysis of Persian Language and Literature Texts**, Vol. 10, No. 37, pp. 65-93.

4. Niknami, Peyman; Yousefi-Pour Kermani, Pouran; Ghafoori Mehdi Abad, Fatemeh (2022). "Investigation of Mythological Motifs and Events and Archetypes Related to the Beloved in the Vis and Ramin Lyric Poem," *Comparative Literature Research Journal*, Year 6, No. 22, pp. 1-32.

شاپای الکترونیکی: 2645-4874

شاپای چاپی: 2645-4882

فصلنامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی

دوره نهم، شماره سی و سوم، پاییز ۱۴۰۴

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت

بر اساس نظریه مورین مورداک

<https://doi.org/10.71497/jostarnameh.2025.1193337>

المیرا حاجی علیلو؛^۱ برات محمدی^۲؛ عباس باقی نژاد^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۹/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۲/۲۴

(صص: ۱۳۲-۱۶۵)

چکیده

چگونگی هویت فردی سؤالی بنیادی است که در روانشناسی کارل گوستاو یونگ و پیروان او مورد تحلیل و واکاوی قرار می‌گیرد. قهرمان و سفر قهرمانی نظریه‌ای است که ابتدا توسط جوزف کمپبل مطرح گردید و هدف از آن، دقت در سیر مراحل است که هر فردی در سفر زندگی خود آن را طی کرده تا به هویت فردی ویژه خود دست پیدا کند. او برای این امر از تحلیل قصه، داستان و اسطوره یاری گرفته است. بر این اساس، مورین مورداک،

۱- گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

ایمیل: elmira_hajjalilo@yahoo.com

۲- گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران. (نویسنده مسئول).

ایمیل: barat.mohammadi@iau.ac.ir

۳- گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

ایمیل: A.baghinezhad@iauarmia.ac.ir

با یافتن مسائل متفاوتی که زنان در طی یافتن هویت فردی خود، با آن روبرو هستند، نظریه سفر قهرمانی زن را ارائه نمود که شامل ده الی یازده مرحله است و الگوهای فردی سفر زنان را ارائه می‌دهد که روان زنان، برای یافتن هویت فردی ناگزیر آن‌ها را طی خواهند کرد. رویای تبت به عنوان نمونه داستانی موفق برای به تصویر کشیدن شخصیت‌ها و دغدغه‌ها و ویژگی زنان، قابلیت آن را دارد تا بر اساس نظریه موردادک تحلیل شود. هدف از این پژوهش دریافت چگونگی به کارگیری شخصیت‌های زن در سیر داستان و نحوه مواجهه قهرمان داستان با چالش‌های درونی و بیرونی جهت دستیابی به هویتی مستقل توسط نویسندگان بر اساس نظریه موردادک است. نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که فریبا وفی به عنوان نویسنده زن ایرانی، در خلق شخصیت‌های حقیقی زنانه، دقیق عمل کرده است و آن‌ها در مواجهه با بحران‌ها و تضادها و تعامل با دیگران، به خودآگاهی و هویت واقعی خود دست می‌یابند.

کلیدواژه‌ها: سفر قهرمانی زن، فریبا وفی، رؤیای تبت، مورین موردادک

۱- مقدمه

تحلیل داستان‌ها، قصه‌ها و رمان‌ها در قرن بیستم، جایگاه ویژه‌ای در تحلیل‌های ادبی و میان‌رشته‌ای پیدا کرده است. به طوری که با تکیه بر علم اسطوره‌شناسی یا تحلیل‌های روانکاوانه و روانشناختی، به این نوع از آثار پرداخته می‌شود. در تحلیل داستان‌های معاصر فارسی، از منظر نظریات پسایونگی خلأ قابل توجهی در پژوهش‌های ادبی وجود دارد. فایده تحلیل داستان، شناخت ادبیات و مطالعه رفتارهای انسانی در دوره‌های مختلف یک جامعه است.

تحلیل «قهرمان» و سفر قهرمانی در داستان‌ها، جزء پژوهش‌هایی به شمار می‌رود که در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته و پژوهشگران از زوایای گوناگون و علوم مختلفی مانند: جامعه‌شناسی، اسطوره‌شناسی، ریخت‌شناسی و روانشناسی جایگاه آن را در قصه‌ها، داستان‌ها، اسطوره‌ها و ادبیات داستانی بررسی کرده‌اند. اما این نوع تحلیل‌ها هرگاه در دایره علم روانشناسی مورد مذاقه قرار گرفته‌اند؛ همواره به جوزف کمپبل، اسطوره‌شناس برجسته پسایونگی ارجاع داده شده‌اند. در حالی که وی صرفاً به مطالعه رفتارهای قهرمانان مرد پرداخته بود و نسبت به تفاوت‌ها و خصوصیات مردانه و زنانه در رفتارهای قهرمانی در قصه‌ها، توجهی نشان نداده بود. حال آنکه مورین موردادک، شاگرد وی بعد از سال‌ها

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۳۹

تحقیق در زمینه مطالعه رفتارهای قهرمانان در قصه‌ها، به هویت فردی زنان توجه کرده است. لذا نظریه او در فهم ویژگی قهرمانان زن در داستان‌های معاصر از اهمیت بالایی برخوردار بوده و از منظر روان‌شناختی در تحلیل شخصیت‌های زن در رمان‌ها به خصوص در فرایندهای رشد و دگرگونی کاربردی اساسی دارد.

۱-۱- بیان مسئله

ادبیات داستانی معاصر فارسی دارای ظرفیت‌های تحلیلی بسیاری است و تحلیل اسطوره‌شناختی «قهرمان» در آثار داستانی فارسی منجر به شناخت آثار خلق شده در جامعه معاصر و به تبع آن دغدغه‌های انسان مدرن می‌شود. این در حالی است که تحلیل سفر قهرمانی زن، الگویی نو برای بررسی و نقد داستان‌ها محسوب می‌شود و از این جهت، ضرورت دارد که در آثار داستانی فارسی بررسی شود. همچنین این نوع بررسی، شفافیت‌هایی را در شناخت زنان و روان زنانه ایجاد می‌کند که امروزه توجه بسیاری از تحلیل‌گران را به خود جلب کرده است. سفر قهرمانی زن با سفر قهرمانی مرد متفاوت است و زنانگی روان فردی و جمعی زنان بر اثر حاکمیت سال‌ها مرد سالاری پنهان شده است و با مطالعه قصه‌ها و داستان‌ها می‌توان به درک و دریافت دوباره آن اهتمام ورزید.

۱-۲- پیشینه تحقیق

در بررسی سوابق تحقیق، موضوع پیش رو از چند جنبه مورد بررسی قرار گرفت که در پی می‌آید: نخست کارهای پژوهشی که بر روی رمان «رویای تبت» انجام گرفته گرفته و از منظر نظریات مختلف مورد واکاوی قرار گرفته است برای نمونه: مقاله‌ای با عنوان «تحلیل ساختار و شگردهای روایی رمان رویای تبت» توسط تیمور مالمیر و رضوان صفایی صابر در سال ۱۳۹۹ در فصل‌نامه متن‌پژوهی ادبی چاپ شده است. در آن عنوان شده است که فریبا وفی برای شناخت موقعیت زن و عوامل موثر در زندگی زنان از شخصیت‌پردازی و شیوه‌های روایی متکی بر تجلی و نوعی معماسازی استفاده کرده است تا با کنار هم قراردادن برش‌های مختلف زندگی خود و خواهرش به تدریج به شناخت کامل‌تری از خود و اطرافش برسد.

مریم حسینی و مؤده سالار کیا مقاله‌ای با عنوان «تحلیل رمان رویای تبت بر اساس استعاره نمایشی نظریه گافمن» در فصلنامه متن‌پژوهی ادبی به چاپ رسانده‌اند. در آن

بیان شده که رویای تبت روایت دل‌بستگی و عشق سه زن در جایگاه‌های متفاوت است و هر سه شخصیت شعی دارند که داغ عشق را پنهان دارند اما داستان طوری پیش می‌رود که درست در لحظه‌ای به پایان می‌رسد که مخاطب از داغ تمامی شخصیت‌ها و پشت صحنه تمام اجراها آگاه می‌شود.

مقاله‌ای با عنوان «نقد جامعه‌شناسانه رمان رویای تبت فریبا وفی بر اساس الگوی پیر و زیما» توسط متین وصال و حدیثه‌السادات موسوی در سال (۱۴۰۲) در دو فصل‌نامه نقد و نظریه ادبی به چاپ رسیده است. نویسندگان بیان داشته‌اند که در رویای تبت، مفاهیم، کلمات و نام‌ها همانند عشق، عقل‌گرایی و مادرانگی از محتوایی پیشین خود تهی شده‌اند و دیگر بازتابی از ایدئولوژی مردانه نیستند. دوگانگی و تقابل معانی نوعی دگرگونی ارزش‌های اجتماعی نویسنده را نشان می‌دهد.

مورد دوم پژوهش‌های است که بر اساس نظریه مورین مورداک بر روی آثار ادبی دیگر انجام گرفته است از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

سید مهدی خیراندیش و همکارانش مقاله‌ای با عنوان «الگوی تفرد قهرمان زن در افسانه‌های پریان ایرانی (بر اساس چرخه روان‌شناختی مورداک» در سال (۱۳۹۹) در فصل‌نامه فرهنگ و ادبیات عامه به چاپ رسانده‌اند. در آن عنوان شده که افسانه‌ها با چرخه روانی مورداک تطابق کلی دارد در برخی از داستان‌ها این چرخه روانی مورداک به طور کامل برای قهرمان زن رعایت شده و در برخی از داستان‌ها نیز با نیمه اول و در بعضی با نیمه دوم از این چرخه تطابق دارند.

مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی رمان‌های لقیطه و احتمالاً گم شده‌ام بر مبنای نظریه مورین مورداک» توسط فائزه عرب یوسف آبادی و عبدالباسط عرب یوسف‌آبادی در سال (۱۴۰۱) در فصل‌نامه پژوهش‌های ادبیات تطبیقی چاپ شده است. قهرمان هر دو رمان زنانی هستند که هنجارهای جامعه و نقش‌هایی که در اجتماع پذیرفته‌اند، آن‌ها را محدود کرده است و با وجود آشفتگی‌های متعدد، برای رسیدن به کمال، سفرهای درونی را تجربه می‌کنند. در این دو رمان الگو و چرخه مورد نظر مورداک تکرار می‌شود.

در رابطه با رمان رویای تبت نیز با وجود مشاهده مقالات پژوهشی در زمینه‌های گوناگون، هیچ سندی مبنی بر تحلیل شخصیت‌ها با در نظر گرفتن نظریه مورین مورداک و مراحل سفر قهرمانی زن تاکنون یافت نشده است.

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۴۱

امتیازی که این پژوهش نسبت به پژوهش‌های انجام گرفته دارد، این است که اولاً بیشتر محققان سفر قهرمانی را از منظر نظریات کمپبل مورد توجه قرار داده‌اند که الگوی مناسب برای شخصیت قهرمانی مرد است. ثانیاً پژوهش حاضر بر سفر قهرمانی زن تمرکز دارد که در تحقیقات مشابه، کمتر مورد تحلیل عمیق قرار گرفته است. در واقع این رویکرد توانایی‌هایی خاص و منحصر به فرد شخصیت‌های زن را در فرآیندهای رشد و تحول مورد واکاوی قرار می‌دهد. ثالثاً بهره‌گیری از نظریه مورین موردادک در تحلیل رمان «رویای تبت» دیدگاهی تازه ارائه می‌دهد که کمتر در تحلیل‌های مشابه به کار گرفته است. به نوعی به کارگیری این نظریه، پیچیدگی‌های روان‌شناختی تحول زنان را نشان می‌دهد. همچنین انتخاب رمان «رویای تبت» به واسطه زن بودن نویسنده‌اش، به تنهایی امتیاز مهمی است که می‌تواند زوایای تازه‌ای از سفر قهرمانی زن را مکشوف سازد.

۱-۳- روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. داده‌های پژوهش با مراجعه به منابع مکتوب و در راستای موضوع گردآوری شده است. ابتدا نظریات مورین موردادک درباره سفر قهرمان زن تبیین شده و سپس اعمال شخصیت‌ها رمان رویای تبت براساس آرای مورین موردادک مورد تحلیل قرار گرفته است.

۱-۴- مبانی نظری: یونگ و فرآیند فردیت

کارل گوستاو یونگ (Carl Gustav Jung)، «پسر یک کشیش در ۲۶ ژوئیه ۱۸۷۵ در شهر کسویل ایالت تورگوی کشور سوئیس به دنیا آمد. وی در شهر بال به تحصیل پرداخت و در همین شهر درجه دکترای پزشکی را گرفت. او از سال ۱۹۱۰ کار طبی خود را به عنوان روانپزشک آغاز کرد» (فورد هام، ۱۳۸۸: ۱۷). وی صاحب تئوری «ناخودآگاه جمعی» یا «روان جمعی» بوده است که با نگاه به اسطوره‌ها، توانست آرکی تایپ‌ها یا همان «کهن الگوها» را به ما معرفی کند قدمت ناخودآگاه جمعی که یونگ آن را بخشی از میراث درونی مشترک بشریت معرفی می‌کند، به اندازه حیات بشر است. (نیکنامی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۰) در واقع ناخودآگاه جمعی، مخزن جهانی تجربیات و الگوهای رفتاری مشترک بین همه انسان‌ها است. این تجربیات و الگوها، از طریق وراثت به نسل‌های بعدی منتقل می‌شوند و در شکل و قالب کهن‌الگو ظاهر می‌شوند. «یونگ واژه کهن‌الگو را برای

توضیح یافته‌های خود درباره روان جمعی وضع کرده است. کهن الگو در روانشناسی آن قسمت از محتویات موروثی و ناخودآگاه جمعی است که اصل ثابت روان انسان و قدر مشترکی است که در مضامین جاودانی مذاهب و اساطیر می‌توان یافت» (یونگ، ۱۳۷۲: ۱۳). می‌توانیم بگوییم که کهن‌الگوها، نمونه‌های ازلی و جهانی هستند که در ناخودآگاه جمعی وجود دارند و در قالب نمادها، اسطوره‌ها و شخصیت‌های داستانی بروز پیدا می‌کند. همچنین آن‌ها نیروهای قدرتمندی هستند که بر رفتار، احساسات و تفکرات ما تأثیر می‌گذارند. در ادبیات نیز الگوهای مشخصی مدام تکرار می‌شوند که ریشه در ناخودآگاه جمعی دارند. با در نظر گرفتن همه جوانب، در مورد کهن‌الگوها می‌شود چنین نتیجه‌گیری کرد که «تمام اشیاء، تصاویر، رفتارها، پندارها و... که بشر ابتدایی در دوران بسیار کهن و آغازین، درک و دریافت نموده و آن را برای خود درونی کرده و به ناخودآگاه خود سپرده است، به شکل طرح و الگو یا نمونه اولیه‌ای درآمده که در تمام زمان‌ها و مکان‌ها نسل به نسل تکرار و منتقل می‌شود و در هر جا (در خواب و رویا و هنر و ادبیات و...) که ظهور بیابد عیناً شبیه و مانند همان نمونه درونی شده آغازین است» (باباخانی، ۱۳۹۳: ۸۵-۸۴).

یونگ در آرای خود از اسطوره قهرمان یا همان کهن‌الگوی قهرمان نام برده بود. او معتقد بود هر انسانی در سفرهایی در روان خود که در طی مراحل مختلف زندگی انجام می‌دهد، می‌تواند هویت فردی خود را باز یابد. او قهرمان را بخش خودآگاه روان هر انسانی تشخیص داد. به این معنی که هر فردی در طول مسیر زندگی خود، سفری قهرمانی طی کرده و قابلیت این را دارد که با کشف ویژگی‌های فردی خود، قهرمان سفر زندگی خویش گردد.

«یونگ در این باره چنین می‌گوید: این [یافتن هویت فردی] همچون رودخانه‌ای است که با آنکه گاهی آب آن در جریان کندسیر جویبارهای فردی و مرداب‌ها به هدر رفته است، ولیکن ناگهان بستر خاص خود را در پشت سر باز می‌یابد یا همچون موردی است که تخته سنگی از روی دانه‌ای رویان کنار رود و گیاه بتواند به رویش و بالش خود آغاز نماید؛ در مرحله فردیت شخصیت آغاز می‌شود، شفا می‌یابد و تغییر پیدا می‌کند و شخص فردی به تمام معنای کلمه می‌گردد، مع هذا بی‌آنکه او فردگرا و خودمدار باشد» (فوردهام، ۱۳۸۸: ۱۳۴-۱۳۳). بنابراین، می‌توان گفت در نظریه ناخودآگاه جمعی یونگ، با یافتن الگوهایی که وی ارائه داد و پس از وی نیز ادامه یافت، می‌توان مسیر یافتن هویت فردی

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۴۳

را شناخت و آن را طی کرد. «ضمیر ناخودآگاه جمعی، خود دربردارنده کهن‌نمونه‌ها است. این کهن‌نمونه‌ها را انسان از نیاکان به یادگار دارد» (اسماعیل پور، ۱۳۸۷: ۵۷) کهن‌الگوی قهرمان به دقیق‌ترین شکل توسط جوزف کمپبل فیلسوف و نظریه‌پرداز آمریکایی الگوسازی شده است. وی توانست «الگوی سفر قهرمان» را مطرح کند که نشان از آن داشت که همه قهرمانان در آثار ادبی و افسانه و اسطوره‌ها، مسیری مشابه را طی می‌کنند.

۱-۴-۱ جوزف کمپبل و الگوی سفر قهرمان

جوزف کمپبل، (Joseph Campbell John ۱۹۸۷-۱۹۰۴) در کتاب خود با نام «قهرمان هزار چهره» با بررسی کهن‌الگوی قهرمان، ثابت کرد که چگونه یک الگو، در تمامی افسانه‌ها و اساطیر به دقت تکرار شده است و مراحل مشخصی را طی می‌کند. همین الگو در آثار ادبی و روایی کارکرد خود را ادامه داده و قابل ردیابی است. این کتاب و نظریه مهم سفر قهرمان، انقلابی در تحلیل جایگاه قهرمان در انواع قالب‌های قصه و داستان ایجاد کرد و از آن پس در هنر، سینما، علوم اجتماعی مورد توجه بیشتری قرار گرفت. کمپبل در این نظریه مطرح کرد که قهرمان در تمامی قالب‌ها، یک سیر و یک الگو را پیروی می‌کند که شامل سه مرحله کلی: جدایی، تشرّف و بازگشت است که در مجموع شامل ۱۷ مرحله جزئی‌تر می‌شود. شاید بتوان کمپبل را یکی از مهم‌ترین نظریه‌پردازان در حوزه شخصیت قهرمان دانست. (رک. پورآقا و همکاران، ۱۳۹۹: ۳)

جوزف کمپبل قهرمان را به‌عنوان «اسطوره قهرمان» بررسی کرد که متأثر از آرای کارل گوستاو یونگ است. درواقع منظور او از قهرمان هزار چهره، همین اسطوره قهرمان است که بارها و بارها در طول تاریخ با چهره‌های مختلفی در داستان‌ها و قصه‌ها ظاهر شده و از یک الگو تبعیت کرده است. «بنابراین قهرمان، زن یا مردی است که قادر باشد بر محدودیت‌های شخصی و یا بومی‌اش فایق آید از آن‌ها عبور کند و به اشکال عموماً مفید و معمولاً انسانی برسد. چنین ایده‌ها، الهام‌ها و شهودی، به صورت دست‌نخورده از چشمه‌های ابتدایی فکر و حیات انسان برمی‌خیزند، بنابراین فصیح‌اند، البته نه به زبان جامعه و روان رو به فساد و از هم پاشیدگی کنونی، بلکه به زبان آن منبع پایان‌ناپذیری که مایه تولد دوباره جامعه است» (کمپبل، ۱۳۸۵: ۲۹). بر همین اساس است که وی معتقد است که سفر قهرمانی شامل این هفده مرحله هستند: ۱. عزیمت، (دعوت به آغاز سفر، رد دعوت، امدادهای غیبی، عبور از نخستین آستان، شکم نهنگ) ۲. آیین تشرّف

(جاده آزمون‌ها، ملاقات با خدایانو، دیدار زن وسوسه‌گر، آشتی با پدر، دریافت نقش خدایان، پیوستگی با برکت نهایی) ۳. بازگشت (امتناع از بازگشت، فرار جادویی، یاریگری دست نجات از خارج، عبور از آستان بازگشت، ارباب دوجهان، رهایی و آزادی در زندگی).

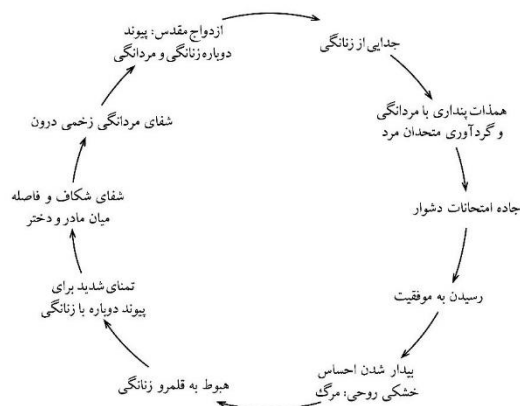
آن گونه که از سخنان کمپیل می‌آید، درواقع قهرمان داستان «با فرو رفتن در خطرهای و دشواری‌ها، نوعی مرگ نمادین را تجربه می‌کند... اما بازگشت موفقیت‌آمیز او ... تولدی دوباره از او را که نمودی از همان کهن‌الگوی ولادت مجدد است، به نمایش می‌گذارد. بنابراین، آزمون‌های قهرمان که خود یک بن‌مایه تکرارشونده و کهن‌الگو به شمار می‌رود، در نهایت به کهن‌الگوی ولادت مجدد ختم می‌شود» (باباخانی، ۱۳۹۳: ۱۹۰).

قهرمان به شخصیتی گفته می‌شود که حرکت و کنش داستان را به نفع پیرنگ پیش می‌برد. در فرهنگ اصطلاحات ادبی قهرمان در اصل همان «شخصیت اصلی» دانسته شده است که دارای ویژگی‌های خاص است: «شخصیت اصلی را گاه قهرمان می‌نامند. خوب یا بد همواره با نیرویی معارض به کشمکش برمی‌خیزد» (داد، ۱۳۹۰: ۳۰۱) کمپیل به قهرمان انسانی نظر دارد. او قهرمان را کسی می‌داند که زندگی خویش را نثار چیزی بیش از خود کند. این قهرمان تولد غیرواقعی ندارد؛ زیرا وی تولد جسمانی را امری آگاهانه نمی‌داند. (فرامرزی کفاش و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۸)

۱-۴-۲- سفر قهرمانی زن و مورین موردادک

مورین موردادک مراحل سفر قهرمانی زن را یک چرخه معرفی کرده است که قهرمان، مراحل زیر را طی می‌کند: جدایی از زنانگی، هم‌ذات‌پنداری با مردانگی، جاده امتحانات دشوار، رسیدن به موفقیت، بیدار شدن احساس خشکی روحی، هبوط به قلمرو زنانگی، تمنای شدید برای پیوند دوباره با زنانگی، شفای شکاف و فاصله میان مادر و دختر، شفای مردانگی زخمی درون، ازدواج مقدس: پیوند زنانگی و مردانگی.

این چرخه به این شکل در کتاب «ژرفای زن بودن» به تصویر کشیده شده است:

۱-۵- رویای تبت

رمان رویای تبت نوشته فریبا وفی در سال ۱۳۸۴ به عنوان سومین اثر نویسنده، برای نخستین بار در ۱۷۵ صفحه به چاپ رسید و جزء پرشمارگان ترین رمان های معاصر ایرانی است. «رمان رویای تبت از لحظه ای که ماجرا به پایان رسیده است، آغاز می شود. راوی که شعله نام دارد، بدون رعایت نظم رخدادها با شماتت کردن خواهر بزرگ ترش، شیوا وارد داستان می شود و تمام اتفاقات رخ داده را با مخاطب قرار دادن او با بی پروایی تعریف می کند» (حسینی و سالار کیا، ۱۳۹۱: ۸۹).

این رمان ۴۵ فصل کوتاه دارد و روایت شعله از برهه های خاص از زندگی اش، خطاب به خواهرش شیواست. شعله به تازگی با بی وفایی مرد مورد علاقه اش مواجه شده و در صدد فراموش کردن اوست. شیوا خواهرش متأهل است و یک دختر دارد. او و همسرش و یکی از دوستان همسرش به نام صادق، در دوران جوانی و تجرد، درگیر آرمان گرایی های سیاسی شده اند و مدتی را در زندان به سر برده اند، پس از گذراندن دوران محکومیتشان، شیوا و جاوید با هم ازدواج کرده و تشکیل خانواده داده اند و در زمان حاضر که دختری نوجوان دارند، درگیر مشکلات مالی و دغدغه های زندگی خود هستند و نزد نامادری جاوید، «فروغ» زندگی می کنند. حالا دوستشان، صادق، از زندان آزاد شده و به خانه آنان رفت و آمد می کند.

صادق مردی درونگراست که گذر سال ها او را تبدیل به مردی ساکت و افسرده کرده است و رویای رفتن به جایی دور را دارد. در طول داستان که توسط شعله روایت می شود، شعله برای فراموش کردن عشق گذشته خود به صحبت و درد دل با صادق می پردازد و

در طول داستان او را مرد آرام می‌نامد و خواننده رمان از اینکه او صادق است، آگاهی ندارد. شعله، رفته رفته به او علاقه‌مند می‌شود، اما صادق عشق سال‌های جوانی خود را هنوز فراموش نکرده و نامش را نزد شعله فاش نمی‌کند و به عشق شعله به دلیل دلبستگی - های خود به عشق دوران جوانی پاسخی نمی‌دهد. صفات شیوا نیز با روایت شعله خواهرش، (راوی داستان) به عنوان شخصیت اصلی رمان، رفته رفته تحول می‌یابد و در زندگی مشترکش دچار مشکلاتی می‌شود. هم‌زمان با این تحولات شخصیت، ضعیف جاوید نیز به روایت درمی‌آید. در پایان رمان، جایی که صادق از رفتن به تبت حرف می‌زند، شیوا نیز از رویای تبت خود حرف می‌زند و برای شعله روشن می‌شود که زنی که هنوز مورد علاقه صادق است، همان خواهرش شیواست.

۲- بحث و بررسی

۲-۱- تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت

در رمان رویای تبت، چهار شخصیت زن اصلی وجود دارد. شعله به عنوان راوی، در واقع خطاب به ضمیر دوم شخص، روایت خواهرش شیوا را هم‌زمان با داستان خود به پیش می‌برد و این دو در واقع اصلی‌ترین زن‌های شخصیت داستان هستند. مادر شیوا و شعله خواهر شیوا و راوی داستان و مادر شوهر شیوا به نام «فروغ» از شخصیت‌های فرعی هستند. فروغ در یک داستانی فرعی از گذشته در دل رمان است و مادر شخصیتی ایستا دارد که چندان در پیرنگ نقش حیاتی ندارد و دارای صفاتی تحولی نیست. با توجه به الگوی مورین مورداک دو شخصیت شیوا و شعله در ادامه بررسی می‌شوند:

۲-۱-۱- شیوا

شیوا یکی از شخصیت‌های اصلی داستان است و از منظر الگوی سفر قهرمان در سیر داستان مراحل ذیل را طی می‌کند:

۲-۱-۱-۱- جدایی از زنانگی

مرحله نخست یعنی جدایی از زنانگی، در شخصیت شیوا به تمامی تطابق دارد. سفر زندگی، زنی که تصمیم به حیات و بقا در دنیای مدرن امروزی دارند، از طرد زنانگی‌شان آغاز می‌گردد.

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۴۷

«زن ابتدا تشنه از دست دادن خویشتن زنانه و پیوستن به خویشتن مردانه خود است، اما وقتی این کار انجام شد کم کم درمی یابد که این نه پاسخ است، نه پایان» (موردادک، ۱۳۷۳: ۱۵). چنان که مشخص است، شیوا از جمله اصطلاحاً «دختران پدر» محسوب می شود که والدین او را از بچگی مانند پسر می بینند به این دلیل که یکی از والدین آرزوی پسر داشته است یا به هر دلیلی انتظارات رفتارهایی مردانه نظیر: اداره کردن امور، مسئولیت پذیری زیاد در کودکی و غیره از او می رود. شیوا در داستان از پدرش یاد می کند: «دلش می خواست پسر بودم و کمک دستش می شدم. می گفت یک آدم نورانی به خوابش آمده و گفته اسم بچه را بگذار حسین. به احترام همان ناآشنای مقدس بود که به من می گفت حسین آقا. مامان صدایم می کرد شیوا و آقاجان صدا می کرد حسین» (وفی، ۱۳۹۲: ۶۶).

وفی به وضوح و صراحت، شیوا را در اولین مرحله از چرخه قهرمانی زن تصویر می کند. او خصوصیات مردانه را سال ها حمل می کرده است. از زبان شعله در داستان می خوانیم: «هنوز هم حسین آقایی» (همان: ۶۸). این توصیف شعله از شیوا در همان فصل های نخستین، نشان دهنده این نکته است که او بیشتر ویژگی های مردانه را از پدر دریافت کرده است تا توجهی به زنانگی های مادر داشته باشد. در این مورد می توان به نظریه آنیما و آنیموس یونگ نیز مراجعه کرد و این برداشت را نمود که آنیموس در روان شیوا، قوی تر عمل می کند.

«در فلسفه هرمنوتیک که متعلق به دوران ماقبل تاریخ است، انسان جنبه مخنث دارد و دارای دو صفت زنانه و مردانه است و اغلب به شکل مرد ظاهر می شود اما حوّا یا همان نیمه زنانه را در خود نهفته دارد» (یونگ، ۱۳۷۰: ۵۲) مرحله طرد زنانگی و جدایی از مادر، در شخصیت شیوا آنجا بیشتر مشخص می گردد که درمی یابیم مادر اساساً زنی ضعیف و احساساتی و خرافاتی تصویر شده است و شیوا همچنان که صفات مردانه را در خود تقویت کرده است، مادر را نادیده گرفته است: «مامان دستم را می گرفت و می رفتیم پیش فالگیر و دعانویس. می گفت پدرت رفته دنبال کسی که برایش جفت جفت پسر بیاورد. می گفت اگر بیاورد بدبخت می شویم. شمع می خرید و می زد زیر چادرش و می رفتیم امامزاده» (وفی، ۱۳۹۲: ۶۸).

بنابراین، تطبیق قابل توجهی از آغاز سفر قهرمانی زن در شخصیت شیوا هویداست. ارتباط شیوا با مادر، رابطه ای گرم نیست بلکه به نظر می رسد صرفاً مسالمت آمیز است و

مادر از شیوا به اصطلاح حساب می‌برد و نسبت به او با احتیاط رفتار می‌کند و از این ارتباط سرد بین خودش و شیوا رضایت ندارد و می‌گوید: «من که شانس ندارم. اگر به جای فروغ من سخته کرده بودم کسی محلم نمی‌گذاشت. کم مانده بود غذا را قاشق قاشق تویی دهانش بگذارد. آن وقت من که می‌روم خانه‌اش باید با این پاهای مریضم بلند شوم و خودم برای خودم چای بریزم.» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۰۱).

۲-۱-۱-۲- هم‌ذات‌پنداری با مردانگی

مرحله دوم، هم‌ذات‌پنداری با مردانگی است که در این مرحله زن برای اینکه در جست‌وجوی فردیت گام بردارد، تلاش می‌کند تا در میدان‌های مردانه مانند مردان عمل کند. «بخشی از موضوع جست‌وجوی زن قهرمان این است که نقش خود را در دنیا پیدا کند. این جست‌وجو همان چیزی است که او را قادر می‌سازد تا هویت خود را بیابد... منظور این نیست که ویژگی‌های لازم برای کسب موفقیت فقط توسط مردان شکل می‌گیرند یا پدر، الگو و سرمشق اصلی این ویژگی‌ها در دنیاست. ولی واقعاً این است که این نظام حاکم بر جامعه در وهله اول نظام مردسالاری است و برای مردان بیش از زنان ارزش قائل است. این وضع مسلماً تغییر می‌کند، اما تغییر آن کند است» (مورداک، ۱۳۹۵: ۵۹). شیوا به تمامی رفتار و کردار مردانه دارد و خود را از زنان و اعمال و رفتارهای آنان جدا کرده است. او در رمان رویای تبت، سعی کرده است مانند یک مرد به دور از تعاریف معمولی که برای یک زن به عنوان مادر و همسر تعریف می‌شود، تلاش کند تا به جایگاهی شغلی و دانشگاهی دست پیدا کند. شیوا یک زن عامی نیست و اصرار دارد مانند یک مرد زندگی کند. «همیشه از جاوید دفاع می‌کردی. هیچ وقت شریک بدگویی زن‌ها از مردها نمی‌شدی. همدست هیچ زنی نبودی» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۰۲).

یا در جای دگر راوی مشغول توصیف صفات مردانه شیوا شده و بیان می‌کند که شیوا چندان احساساتش را بروز نمی‌داد و خونسرد رفتار می‌کرد. «مامان ژاکتی که برایش می‌خریدم را تنش می‌کرد و می‌گفت اگر مردم و قسمت نشد بپوشم بدهید به دخترهای اعظم. می‌گفتم خدا نکند. می‌گفتی اعظم شش دختر دارد به کدامشان بدهیم؟» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۰۵). یا باز هم به روایت شعله از زبان شیوا نقل قول می‌شود: «گفتی: همیشه خواسته‌ام الگوی دیگران باشم. کارم هنوز به آنجا نکشیده که از یک زن عامی جلف چیز یاد بگیرم» (وفی، ۱۳۹۲: ۲۳). پس به این برداشت می‌توان رسید که او خود را از زنان

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۴۹

بویژه زنان به قول خودش عامی نمی‌داند و در ناخودآگاه به ویژگی‌های مردانه سوق پیدا کرده است. بنابراین، در این مرحله نیز به نظر می‌رسد شخصیت شیوا توانسته است با الگوی فردیت زن قهرمان مطابقت کند.

۲-۱-۱-۳- جاده امتحانات دشوار

مرحله سوم، جاده امتحانات دشوار است. در این مرحله هر زنی برای رسیدن به خواسته‌هایی که خودش به تنهایی، بدون توجه به فشارهای اجتماعی، قدم در راهی می‌گذارد که او را به انواع و اقسام دشواری می‌کشاند. چرا که به عنوان یک زن تحت سلطه جامعه و قضاوت‌ها و انتظارات قرار دارد. «زن قهرمان، محیط امن خانه والدین خود را ترک می‌کند و به جستجوی خویشتن خویش برمی‌خیزد. از تپه‌ها بالا می‌رود و از اعماق دره‌ها می‌گذرد. از رودها و نهرها عبور می‌کند. بیابان‌های خشک و جنگل‌های تاریک را زیر پا می‌گذارد و وارد هزار توی پیچیده‌ای می‌شود تا آنچه را در کانون وجود خود جستجو می‌کند بیابد... با ناملایماتی مواجه می‌شود که هوش و اراده او را به چالش می‌کشند و موانعی می‌بیند که باید از آن‌ها حذر کند» (مورداک، ۱۳۹۵: ۶۱).

شخصیت شیوا نیز علاوه بر آنکه در روایت‌های زیادی در جای جای رمان یک زن با توانایی‌هایی است که بقیه آن‌ها را مردانه می‌پندارد، اما برای خود او خالی از دشواری نبوده است. غیر از این چالش همیشگی که ممکن است تمامی زنان در مراحل سفر خود با آن مواجه شوند، و شیوا سال‌ها درگیر آن‌ها بوده است؛ یعنی چالش خانه‌داری، بچه‌داری، مدیریت اقتصادی خانواده، مستأجری، نگهداری از مادرشوهر و ... شیوا آرمانگرا نیز هست و در بحبوحه انقلاب ۱۳۵۷، افکار چپ داشته است. بنابراین، میزان فشار و صعب‌عبوری راهی که انتخاب کرده برای او دو چندان است. از این‌رو، او و دوستانش مدتی به زندان می‌افتند. او این صعب‌عبوری راه را با افتادن به زندان و ایده‌آل‌های سیاسی خود طی کرده و بدین ترتیب، با ورود به دنیای مردان، دشواری این مسیر را تجربه کرده است. به‌عنوان مثال با آزاد شدن صادق از زندان، مدام خاطرات سخت گذشته خود را که در ارتباط با آرمانگرایی او بوده، مرور کرده و در عین حال، نویسنده نیز به این شیوه، شناخت خواننده را از شخصیت شیوا رفته رفته کامل می‌کند: «همه‌تان از یک جنس بودید؛ شبیه هم. با دیدن شما یاد کمونیست‌های فیلم‌های ایتالیایی می‌افتادم» (وفی، ۱۳۹۲: ۳۴). پس مرحله سوم از سفر قهرمانی زن، مطابق الگو برای او اتفاق افتاد است. بنابراین، سومین

مرحله از سفر یافتن هویت فردی برای شخصیت زن اصلی این رمان، نسبت به نوع آرمانگرایی او و تجربیاتی که در گذشته‌اش داشته است، قابل درک و تطبیق است و علاوه بر این، با مشکلات معمول ذکر شده در زندگی شخصی‌اش، سعی داشته مردانه مواجه شود و بر عواطف زنانه غلبه کند و قضاوت‌هایش نیز مردانه باشد. چنانکه از زبان شعله نیز روایت می‌شود: «آن روز آمده بودم با تو حرف بزنم ولی حرصم گرفت از تو که مثل همیشه قیافه داورهای زمین فوتبال را به خودت گرفته بودی» (همان: ۶۶). که نشان می‌دهد شیوا در بحران‌ها، همیشه شخصیتی استوار داشته است.

۲-۱-۱-۴- رسیدن به موفقیت

مرحله چهارم، رسیدن به موفقیت است. این مرحله زمانی اتفاق می‌افتد که قهرمان زن، در اوج مشکلات و سختی‌ها در نهایت به نوعی موفقیت شغلی، کاری، جایگاهی یا هر آنچه که در پی آن بوده است، دست می‌یابد. پیچیدگی‌های مختلفی در همین مرحله موفقیت وجود دارد، اما آنچه مسلم و - در سفر همه زنان موفق که سه مرحله پیشین را سپری کرده‌اند، - مشترک است، رسیدن به قله‌ای از پیش تعیین شده توسط خود آنان است. یعنی در جایی که آنان با هدف‌گذاری در میدان‌های جهان مردانه، توانسته‌اند به یک موفقیت نائل شوند.

برای شیوا، در رمان رویای تبت، اداره کردن همه چیز در امور خانواده، یک موفقیت از پیش تعیین شده محسوب می‌شود. اگر این را جزو موفقیت‌های او به حساب بیاوریم، توانسته است مرحله چهارم از سفر قهرمانی زن را به کمال برساند. «با ذوق یک طراح خانه را آراسته بودی. با جابه‌جایی صندلی‌ها و پستی‌ها و عوض کردن رومیزی‌ها آرایش تازه‌ای به خانه قدیمی داده بودی» (همان: ۳۴) اما این مرحله که موردادک از آن با عنوان تظاهر قهرمانی یاد می‌کند، جزو خواسته‌های درونی یک زن نمی‌تواند باشد بلکه اغلب زنان آن را در رقابت با دنیای مردانه هدف‌گذاری کرده‌اند و دیری نمی‌پاید که از قله‌ای که آن را فتح کرده‌اند، ناامید می‌شوند.

«کنترل، تقاضای کمال‌طلبی از خانه و فرزندان، اصرار زن بر اینکه همیشه حق با اوست، همه و همه از رفتارهای خاص این زنان و نتیجه تأثیرپذیری از تعصب مردسالارانه است این رفتارها نسخه معادل و بسیار فاضلانه‌ای از توان و قدرت مردانه است که اینان معمولاً برای مقابله یا پوشاندن آسیب‌پذیری خود، وابستگی اقتصادی و نفی وجودشان

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۵۱

توسط جامعه و نفی خودشان استفاده می کردند» (موردادک، ۱۳۹۵: ۸۵). شیوا نیز با وجود آنکه در تربیت بچه‌ها عالمانه و با دقت و بر اساس کتاب‌های روانشناسی و ... رفتار کرده است، در جایی که می‌بیند جاوید - همسرش - دیگر به خانواده دلگرم نیست کم کم دل زده شده و تلاش‌های خود را بی‌فایده می‌بیند. به طوری که در جایی از رمان از کوره در رفته و پسرش نیما را کتک می‌زند. این بهانه، نشانه‌ای برای سرخوردگی و دل‌زدگی او می‌تواند باشد: «موهبت از دو طرف روی صورتت ریخته بود و چانه‌ات را گذاشته بودی میان زانوها» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۰۶). بنابراین اگرچه در هیچ‌جای رمان از رشد شغلی و موفقیت شیوا در بیرون از خانه سخنی به میان نیامده است اما در امور خانه‌داری و مدیریت خانواده به غایت با دقت و سخت‌کوشی همه‌جانبه عمل کرده است و از هرگونه نقص و خللی پرهیز کرده است. اما خاصیت این مرحله چنانکه گفته شد، آن است که فرار از نقص و علاقه‌مندی به کمال مطلق، هیچ‌وقت دائمی نیست و تجربه شیوا در رابطه با سرخوردگی‌اش، نوعی دل‌زدگی منطقی می‌تواند معنا شود.

۲-۱-۱-۵- بیدار شدن احساس خشکی روحی و مرگ نمادین

مرحله پنجم از الگوی مورین موردادک، بیدار شدن احساس خشکی روحی و مرگ نمادین است. «زن آن قدر در مسیر قهرمانی پیش رفته و تلاش کرده که حالا تعجب می‌کند چرا نمی‌تواند احساس کم بودن چیزی در زندگی را از خود دور کند. او نه احساس دلتنگی را درک می‌کند نه علت احساس پریشانی را. دلتنگی و پریشانی را. دلتنگی و پریشانی برای او عواطف جدی هستند» (موردادک، ۱۳۹۵: ۹۷).

شیوا پس از آزاد شدن صادق نسبت به زندگی خود بازنگری کرده است، او به سقط خودخواسته جنینش دست می‌زند و به روایت شعله، مدتی است از آن زندگی که برای ساختن و نگه داشتنش تلاش کرده است، راضی نیست. او به رویای تبت فکر می‌کند و رویا داشتن برای زنی مثل او، حکم نارضایتی از زندگی‌اش را دارد. «کلمه‌ای که از دهان صادق بیرون آمد، تبت بود. بعدها گفتمی که میل رفتن به تبت در آن روزها که همه آرزوی رفتن به شوروی و چین و کوبا را داشتند، یک جور کفر بود. گفتمی که تو تنها هم‌دست کفرگویی‌هایش بودی و جاوید همیشه از این بابت دلخور بود و یک روز خیلی جدی گفت: آویزان شدن از عرفان نخ‌نمایی که صادق پیشنهاد می‌کند افتخار نیست شیوا. تبت در نقشه دنیای جدید جایی ندارد و آوردن آن به نقشه زندگیمان فقط ناراحت‌کننده می‌کند،

مشکوک می‌کند» (وفی، ۱۳۹۲: ۳۷).

سقط جنین شیوا نشانه‌ای آشکار برای اعتراض به شرایطی درونی است که در آن گرفتار شده است چرا که: «نمی‌توان آرام و آهسته هم به هبوط رفت. این کار گرد و خاک بلند می‌کند. زنان برای اجتناب از احساس اندوه و بی‌پناهی، زندگی خود را تا حد امکان با کار و فعالیت پر می‌کنند تا مبادا عواطف ناامن‌کننده اعماق وجود بر آنها غلبه کند» (مورداک، ۱۳۹۵: ۱۵۴).

شیوا با سقط خودخواسته جنین خود دیگر زنی استوار نیست که خانواده و اداره امور آن به دقت برای او مهم بود. او در شرایطی که جاوید سرش به بیرون از خانه و زنان دیگری به شکل پنهانی گرم است، و خودش رویای تبت را در سر پرورانده است بی آنکه بداند عملی را انتخاب می‌کند (سقط جنین) که منجر به خشکی روحش شده است و از علت آن هم آگاه نیست بلکه به‌خوبی می‌داند که در جای درستی قرار نگرفته و شرایط پیشین خانوادگی و موفقیت‌های وی اصطلاحاً از هرگونه روح و جریان زندگی تهی شده است. او می‌داند مشکلی هست ولی هنوز راه حلی برای آن ندارد. فقط از جاوید و شیوه برخورد با مشکلات انتقاد می‌کند: «قبلاً که پول نداشتیم مشکلاتمان را با بحث و شعار و نصیحت حل می‌کرد و حالا که پول دارد می‌خواهد با پول حل کند. مشکل اما سر جایش است» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۰۷) بنابراین شخصیت شیوا آمادگی آن را دارد که سایر مراحل سفر قهرمانی را نیز طی کند.

۲-۱-۱-۶- هبوط به قلمرو زنانگی

مرحله ششم، هبوط به قلمرو زنانگی است. «یکی از مراحل که در طی سفر قهرمانی زن روی می‌دهد، اصطلاحاً هبوط نامیده می‌شود که مشخصه آن سفر به سرزمین تاریک روح، جهان زیرین است. هبوط در واقع به شب تاریک روح، ملاقات با الهه تاریکی، شکم نهنگ و افسردگی مطلق اطلاق می‌شود و معمولاً با یک آسیب روحی همراه است که زندگی شخص را تغییر می‌دهد... زنان اغلب اوقات زمانی هبوط می‌کنند که نقش خاصی مثل دختری کردن، مادری کردن، نقش عاشق یا همسر برای آن‌ها به پایان می‌رسد» (مورداک، ۱۳۹۵: ۱۱۷).

شیوا که اساس زندگی‌اش عقل‌مداری و آگاهی و منطق بوده است رفته رفته با جاوید همسرش دچار مشکلاتی شده که شعله نیز متوجه آن‌ها شده است. «اولین بار بود که

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۵۳

می‌دیدم دیگر مثل یک روح در دو قالب نیستید. چیزی که جاوید دوست داشت آن را یادآوری کند و گاهی وقت‌ها به رخ بکشد. پشت به ما بود. یک روح تنها بودی در یک قالب تنها» (مورداد، ۱۳۹۵: ۷۴). بنابراین، شخصیت شیوا نشانه‌های مرحله پنجم سفرش را آشکار کرده است.

۲-۱-۱-۷- تمنای شدید برای پیوند دوباره با زنانگی

مرحله هفتم تمنای شدید برای پیوند دوباره با زنانگی است. «وقتی زنی به هبوط می‌رود و با هویت خود به‌عنوان زنی که مسیر مردان را پیموده، قطع ارتباط می‌کند؛ فرقی نمی‌کند که این زنانگی مربوط به الهه باشد یا مادر یا دختر بچه درون خود او. او آرزو دارد بخش‌هایی از وجود خود را پرورش دهد که طی جست‌وجوی قهرمانانه او در دنیای بیرونی به زیر زمین رفته و فراموش شده‌اند، از قبیل: بدن، عواطف، روح و خرد خلاق او. ممکن است رابطه زن با بخش‌های رشد نیافته پدرش سرنخی درباره طبیعت حقیقی زنانه خود او به وی بدهد. زنی که سال‌های زیادی را صرف پرورش قوای ذهنی و فکری خود و تسلط بر دنیای مادی کرده و ظرایف دانش بدن خود را نادیده گرفته است ممکن است در این هنگام دریابد که روح و جسم او یکی هستند.» (مورداد، ۱۳۹۵: ۱۲۷).

از آنجایی که بیشترین ارتباط شیوا با ناحیه سر، یعنی عقل و منطقش بوده است، رفته رفته متوجه شده است که ارتباطی که با بدنش داشته ناقص و سطحی است. او پس از سقط جنین، حالات روحی متفاوتی را تجربه می‌کند و خود را با فروغ (مادرشوهرش) که پیش از این نشانه‌ای از هم‌دلی با او نداشت، مقایسه می‌کند. در جایی که فروغ از پاهای حرف می‌زند و بقیه راجع به آن بحث می‌کنند، شیوا متوجه می‌شود نسبت به بدن خود بی‌تفاوت بوده است. این می‌تواند نشانه‌ای از تمنای او نسبت به توجه وی به بدنش باشد. «بی حال گفتم: من اصلاً نمی‌دانم پا دارم یا نه.» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۵۵). در جریان سقط جنین نیز به‌نوعی شیوا به بدن خود اعتراض نشان داده است و خواسته یا ناخواسته رنج زنانگی را تحمل می‌کند. این تحولات بیشتر درونی است حال آنکه با جمله‌ای و یا با حرکتی در داستان نمودی پیدا می‌کند که مشخص می‌کند نویسنده نسبت به زنان شناختی عمیق داشته و می‌دانسته بدن زنان با حالات درونی آنان در پیوند است و بسیاری از رنج‌ها و بیماری‌ها را به دلیل شرایط نامناسب روحی تحمل می‌کنند.

۲-۱-۱-۸- شفای شکاف و فاصله میان مادر و دختر

مرحله هشتم، شفای شکاف و فاصله میان مادر و دختر است. اگرچه شیوا با مادرش ارتباط سالمی نداشته و بیشتر به شکلی مسالمت‌آمیز با او کنار آمده است، به نظر می‌رسد در طی نمودن و یافتن هویت حقیقی خود با مادر درونی‌اش قصد ملاقات دارد. «امروزه زنان رؤیای زنان قوی و پرورنده‌ای را می‌بینند که برای نمایش قدرت خود نیازی به کنترل کردن دیگران ندارند، این زنان قوی رؤیا، به خواب زنان امروزی می‌آیند تا آنها را بیدار کنند و نظم جدیدی را به آنها نشان دهند» (مورداک، ۱۳۹۵: ۱۸۶). او رؤیای رفتن را که پیش از این صرفاً افکار و تصور او بوده است می‌بیند. «این روزها در خواب‌هایم کارهایی می‌کنم که هیچ‌وقت فکرش را هم نمی‌کردم. صبح چشمم را باز می‌کنم و باور نمی‌کنم صاحب آن خواب‌ها باشم... بازویت را گذاشتی روی چشم‌هایت مثل کارگر خسته‌ای که دور از آفتاب چرت می‌زند:

- خواب می‌بینم رفته‌ام.

- کجا؟

- یک جایی غیر از اینجا» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۵۹).

۲-۱-۱-۹- شفای مردانگی زخمی درون

مرحله نهم، شفای مردانگی زخمی درون است. این مرحله یافتن آنیموس است. بدین شکل که، در مرحله نهم، قهرمان زن به دنبال پیوندهایی دوباره برای شفای مرد زخمی روان خود می‌گردد. چرا که با بی‌توجهی به روان زنانه و دست یازیدن به مردانگی تصنعی، نه تنها به روان زنانه بلکه به روان مردانه خود هم آسیب زده است. این نکته‌ای بسیار درخور اعتناست که مرد زمانی آرامش و شفا می‌یابد که زن بتواند شفا پیدا کند. مردانگی تصنعی در زنان و همچنین در جهان که با حذف قدرت‌های زنانه صورت گرفته است، نوعی مردانگی زخمی است که هم به خود و هم به جهان اطراف آسیب می‌زند. بنابراین مردان هم قربانی نظام مردسالارانه جهان قرار گرفته‌اند.

«مردان هم قربانی قوانین غیر قابل تغییرند، مثلاً مجبورند بیست و چهار ساعته وجهه مردانگی‌شان را به اثبات برسانند» (هریس، ۱۳۹۴: ۱۱). بنابراین هنگامی که قهرمان زن پیوندهای خود را با زنانگی بازیافته است، می‌تواند برای یافتن آنیموس امیدوار باشد. شیوا پس از تجربه سقط جنین، بدخلق شده و واضح است که هیچ‌چیز را در زندگی‌اش مثل

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۵۵

سابق نمی‌بیند. این تحول نشانی از ناگهانی بودن ندارد بلکه با طی کردن مراحل پیش، شخصیت شیوا به این نقطه رسیده که دیگر نقاب قوی بودن، خونسرد بودن، مبارزه دائمی با زندگی روزمره و رسیدگی بدون توقف به مسئولیت‌هایش در قبال بچه‌ها و ... را کنار گذاشته و از این بابت بدخو شده و یاد گرفته که مشکلاتش را به زبان بیاورد و شکایت بکند. طوری که، این رفتار وی در اطرافیانش و از همه مهم‌تر همسرش جاوید جلوه‌گر شده است.

در جایی از داستان، جاوید که نمی‌خواهد تغییرات پیش آمده در شخصیت شیوا را قبول کند و نسبت به او بی‌توجه‌تر از قبل شده است؛ بدخویی او را فقط به سقط جنین ربط می‌دهد: «مامان از جاوید پرسید: شیوا چه‌اش شده؟ رنگت پریده بود و ساکت چیزهایی را جابه‌جا می‌کردی. صدای ضبط بلند بود. جاوید فک برآمده‌اش را با دو دست گرفت. به چپ و راست چرخاند و دوباره آن را جا انداخت. گفت: ضعف اعصاب بعد از آن داستان طبیعی است» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۶۴). بنابراین، اگرچه مرحله نهم به شکل مستقیم‌گویی توسط نویسنده انجام نپذیرفته، اما همین تغییر خلیات را نشانه‌های مسلّمی می‌توان برای روند تحول شخصیت در نظر گرفت. به‌ویژه که نسبت به فصول اولیه رمان، زوج شیوا و جاوید، توسط راوی زوجی کامل و بی‌نقص و مسئولیت‌پذیر روایت شده بودند. «انضباط و خودسازی در زندگیتان شعار مهمی به حساب می‌آمد» (همان: ۱۴). اما در این مرحله شیوا بدخو و نامنظم شده است و به درون خودش پناه برده است که پینکولا استس آن را کهن‌الگوی زن وحشی خوانده است.

«روند خودآگاهی روندی است که طی آن ما از گرایش‌های طبیعی‌مان به ناآگاه ماندن رو برمی‌گردانیم و تصمیم می‌گیریم به هر قیمتی که شده با رنج، تلاش، تحمل وحدت آگاه با ذهن ژرف‌تر، یا خویشتن وحشی را دنبال کنیم.» (پینکولا استس، ۱۳۹۰: ۵۶۵). با توجه به این موارد، نشانه‌های طی کردن مرحله نهم را در شخصیت شیوا می‌توان مشاهده کرد.

۲-۱-۱-۱۰ ازدواج مقدّس، پیوند دوباره زنانگی و مردانگی

مرحله دهم ازدواج مقدّس، پیوند دوباره زنانگی و مردانگی است. موداک این مرحله را فراسوی دوگانگی و مرحله‌ای برای پیوند تمام بخش‌های روان با یکدیگر و تکامل می‌داند. زن قهرمان در پایان سفر خود درک کرده است که به دو بخش نرینه و مادینه روان خود به اندازه کافی بها دهد و به جای یکی، دیگری را سرکوب نکند. او یاد می‌گیرد

که به زندگی‌اش مانند یک چرخه نگاه کند و با حرکتی دایره‌وار به بخش‌های متنوع وجود خود احترام بگذارد. «افسانه کهن به پایان رسیده و افسانه سفر قهرمانی به چرخش جدیدی در مارپیچ تکاملی دست یافته است. جست‌وجو برای یافتن دیگری برای به دست آوردن عنوان و مقام، موفقیت، تحسین، مال و ثروت، برای رسیدن به شهرت و قرار گرفتن در عناوین جزئی، دیگر مهم و اساسی نیست.

آن سفر بیراهه به بهار عظیمی برای روح و جسم زنان و ساختار سلولی مادرزمین ختم شده است. زن قهرمان امروزی باید از شمشیر تشخیص خود برای قطع‌بندی‌های «من» که او را به گذشته وابسته نگه می‌دارند استفاده کند و دریابد که چه چیزی در خدمت مقصود روح اوست. باید ناراحتی و انزجار را نسبت به مادر خود رها کند، ملامت و سرزنش یا بت‌سازی پدر را کنار بگذارد و شهامت روبرو شدن با تاریکی خود را داشته باشد. سایه او آنجاست تا او نامی بر او بگذارد و آن را در آغوش بگیرد» (مورداک، ۱۳۹۵: ۲۵۴).

شیوا در روای رمان تبت درک می‌کند که به بخشی از زندگی خود بیش از حد معمول اعتنا کرده و در نتیجه فداکاری‌هایش برای اطرافیان، نسبت به خود و خواسته‌هایش و همچنین نسبت به آرزو کردن و رؤیا داشتن، بی‌توجه بوده است، در نتیجه مرحله پایانی سفر او در رؤیای رفتن به تبت جلوه‌گر شده است که آن را نیز با ورود صادق به زندگی‌اش دوباره باز یافته است. «صادق بی‌حرکت نشسته بود. نیم‌رخش به طرف تو بود. برنگشت نگاهت کند ولی گوشش به صدای تو بود. توجه عمیقش از دور هم معلوم بود. انگار قرار بود تا ابد همانجا بماند. حالت کسی را داشت که جریان برق قوی خون را در بدنش خشکانده است» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۷۴). بنابراین شیوا مرحله پایانی سفرش را به پایان رسانده است و حاضراست تا به واسطه بازیابی درون دوباره وارد دنیای تازه‌ای از کشف روان خود و زندگی جدیدی شود.

۲-۱-۲- شعله

شعله راوی داستان است و بیش از آنکه داستان حول محور او بچرخد؛ روایت‌گر قصه خواهرش شیواست. بنابراین، به این دلیل که قهرمان داستان اصلی محسوب نمی‌شود، دارای چرخه قهرمانی نیز نیست، بلکه فقط مراحل از سفر را طی می‌کند.

۱-۲-۱-۲- جدایی از زنانگی

او روایت را از جایی شروع به تعریف کردن می‌کند که «مهرداد» نامزد غیر رسمی‌اش، او را رها کرده تا با دختر دیگری ازدواج کند. شعله در ابتدای داستان، به عنوان زنی جوان و شکست خورده از عشق معرفی می‌شود. این شکست عشقی او را در موقعیتی قرار می‌دهد که مخاطب فکر می‌کند از زنانگی خود جدا شده و به دنبال یافتن معنایی جدید در زندگی خود است. حال آن که شعله به مرد آرام نزدیک می‌شود نه به این دلیل که می‌خواهد مردانه فکر کند یا رفتار کند؛ بلکه به این دلیل که او را آرام و قابل اعتماد می‌یابد. این نزدیکی تلاشی برای یافتن پاسخ سوالات خود در دنیای مردانه تلقی نمی‌گردد بلکه بیشتر انسان فکر می‌کند که تلاشی برای پر کردن خلاء عاطفی و یافتن آرامش است.

۲-۲-۱-۲- هم‌ذات‌پنداری با مردانگی

این هم‌ذات‌پنداری با مردانگی و جدایی کامل از زنانگی تا حدودی ناقص اتفاق می‌افتد. هرچند رگه‌هایی از این هم‌ذات‌پنداری را در رمان شاهد هستیم مثلاً شعله به جای پرداختن به عواطف و احساسات زنانگی خویش، سعی دارد با منطق و استدلال به موضوعات و مسائل نگاه کند؛ رفتاری که بیشتر مردانه تلقی می‌گردد. دو مرحله جدایی از زنانگی و هم‌ذات‌پنداری با مردانگی برای شعله در چرخه سفر او در مورد روابط عاطفی‌اش، در داستان تا حدودی به شکل ناقص مشهود است. اما می‌توان گفت چرخه شخصیت وی در این سفر خاص، از مرحله سوم، یعنی جاده امتحانات دشوار آغاز شده است. یعنی در جایی که او یک جدایی عاطفی را تجربه می‌کند. «خسته بودم و این دفعه می‌خواستم خودم را آتش بزنم» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۹).

۳-۲-۱-۲- جاده امتحانات دشوار

شعله در طول داستان با چالش‌های متعددی روبرو می‌شود. شکست عشقی، تنهایی، احساس پوچی و سردرگمی در مورد آینده، همگی از چالش‌های هستند که شعله با آن‌ها روبرو است. وی با صحبت کردن با صادق و شنیدن داستان‌های او، سعی دارد تا راهی برای عبور از این مشکلات پیدا کند. در واقع شعله برای پیدان کردن راه‌حل برای عبور از مشکلات، در حال آزمون و خطا است و سعی دارد که هویت خود را در دنیای پیچیده پیدا نماید.

۲-۱-۲-۴- آرزوی رسیدن به موفقیت

مرحله چهارم که تحت عنوان آرزوی رسیدن به موفقیت آن را می‌شناسیم در اینجا درواقع، رسیدن به یک دستاورد سطحی و ظاهری است. تنها شاهد هستیم که این موضوع، در رابطه احساسی شعله رخ می‌دهد؛ جایی که با مرد آرام ملاقات می‌کند و خیال می‌کند که به دستاورد و موفقیتی رسیده است. این ملاقات در ابتدا برای او رضایت‌بخش و شفادهنده است «حرف زدم از مهرداد گفتم. حرف زدن از او تنها چیزی بود که من و مرد آرام را به من مربوط می‌کرد» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۴)؛ «شیوا روزهای بعد هم به تو نگفتم سوار ماشین شیری رنگ مرد آرام می‌شوم. تازه نیست. قراضه است. اما مثل یک خانه امن است و با همه ماشین‌های دنیا فرق دارد.» (وفی، ۱۳۹۲: ۷۵). اما این مرحله، چنان که جزئی از ویژگی‌های آن است، ناگزیر است که به مرحله پنجم برسد و وجوهی از حقیقت را بر شعله روشن کند.

۲-۱-۲-۵- بیدار شدن احساس خشکی روح

مرحله پنجم، یعنی بیدار شدن احساس خشکی روح از طریق درک بهتری از رابطه خودش و مرد آرام شکل می‌گیرد. آنجا که شعله کم کم درمی‌یابد که چیزهایی در این رابطه درست نیست. «سوار شدن به ماشین مرد آرام، شده بود مراسمی که به شرکت در آن عادت کرده بودم. مرد آرام با همان آداب همیشگی‌اش در آن حاضر می‌شد. آدابی که یکنواخت بود و خسته‌ام می‌کرد» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۱۵). شعله مرحله پنجم را که حاصل کسالت و خشکی روحش است، با یکنواخت شدن و پیش رفتن رابطه بین خودش و مرد آرام درک می‌کند. در واقع، در انتهای رمان، شعله متوجه می‌شود که صادق به خواهرش شیوا علاقه دارد. این درک و کشف، شوک عجیبی به وی وارد می‌سازد و باعث می‌شود تا احساس خشکی روحی و مرگ نمادین تجربه شود. شعله درست در این لحظه، متوجه می‌گردد که تمام تلاش‌هایش برای یافتن هویت و معنا در دنیای مردانه، امری بیهوده و عبث بوده است. لذا، همه آرزوها و رویاهای خود را بر باد رفته می‌بیند و امید به آینده را از دست می‌دهد.

۲-۱-۲-۶- هبوط به مرحله زنانگی

در مرحله ششم اولین مرحله سفر یعنی جدایی از زنانگی در داستان برای شعله اتفاق افتاده است و برای هبوط به قلمرو زنانگی و پیوند دوباره با آن ابتدا باید «جدایی» از آن

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۵۹

را احساس نمود که اساساً «پیوند» معنایی داشته باشد. در سفر قهرمانی شعله این مرحله را در تکمیل مرحله قبل می‌توان درک کرد یعنی جایی که شعله دیگر شرایط را قبول نمی‌کند. «به مرد آرام گفتم: می‌خواهم جار بزنم.

- چی را؟

- احساسم را نسبت به همه چیز و همه کس.

چیزی نگفت.

- احساسم را نسبت به تو» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۲۱). با توجه به اینکه در این مرحله زنان، تجربه احساس خیانت دارند، می‌توان این اعتراض شعله را این‌طور در نظر گرفت که او از خیانت به خویشتن و فرو خوردن احساسش نسبت به مرد آرام ناراضی است و قصد اصلاح آن را دارد. شعله پس از کشف علاقه صادق به شیوا و سرخوردگی، به نوعی به قلمرو زنانگی هبوط می‌کند. وی با احساسات و ضعف‌های خود روبرو می‌شود و سعی می‌کند تا با پذیرش آنها، به یک تعادل درونی برسد. در این مرحله رفته رفته متوجه می‌شود که زنانگی نه تنها ضعف نیست بلکه می‌تواند منبع قدرت و الهام باشد. در واقع شعله با بازگشت به زنانگی، در حال بازسازی هویت خود است.

۲-۱-۲-۷- پیوند با زنانگی

مرحله هفتم که پیوند با زنانگی است، وجوه مختلفی دارد. ارتباط با بدن زنانه، محافظت و مراقبت از جسم و روح، پرورش خلاقیت و ... هیچ‌کدام از این وجوه در شعله پدیدار نمی‌گردد. اما در شخصیت وی نوعی پذیرش خود و شرایط موجود آشکار است که جزء ویژگی‌های مرحله هفتم است. شعله سعی دارد در این مرحله با ارتباط برقرار کردن با زنان دیگر، به درک بهتری از خود و دنیای اطرافش دست پیدا کند. «کشف بودن به جای انجام دادن وظیفه مقدس زنانگی است... بودن مستلزم پذیرفتن ماندن درون خود و انجام ندادن هیچ کاری برای اثبات وجود خود است.» (مورداک، ۱۳۹۵: ۱۶۴). این نوع از پذیرش را، شعله در کل داستان زندگی می‌کند. او توانایی تغییر شرایطش را ندارد و این شرایط است که او را تغییر می‌دهد. حتی در پایان داستان با اینکه متوجه می‌شود معشوق صادق یا همان مرد آرام که خودش با او رابطه و پیوندی دوستی برقرار کرده، همان خواهر خودش شیواست؛ کاری نمی‌کند و صرفاً راوی زندگی شیواست. در نتیجه مرحله هفتم را به شکل شرایط پذیرش و تسلیم زندگی می‌کند.

۲-۱-۲-۸- شفای شکاف بین مادر و دختر

مرحله هشتم یعنی شفای شکاف بین مادر و دختر در شخصیت شعله نشانه‌ای دریافت نمی‌کنیم. اساساً در شخصیت شعله آنچه آشکار است، توافقات دائمی او با مادرش است. او در اکثر موارد با مادرش متحد است. «من و مامان می‌خندیدیم و تو با سوءظن نگاهمان می‌کردی» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۳).

و از این‌رو، این نوع رابطه چه بیرونی و چه درونی، مورد پردازش قرار نگرفته است تا ما بتوانیم تحلیلی از آن داشته باشیم.

۲-۱-۲-۹- شفای مردانگی زخمی درون

مرحله نهم شفای مردانگی زخمی درون نیز در مورد شعله صدق می‌کند. اگرچه به‌طور ناقص رخ می‌دهد. او درصدد یافتن آنیموس وجود خود به مردانی که از جنس وی نبودند، نزدیک شده بود. اما متوجه می‌شود که هیچ‌کدام زخم وی را ترمیم نمی‌کنند. این جدایی از مردان بیرونی صرفاً قدمی برای آشتی و پیوند درونی است. «جست‌وجو برای یافتن دیگری برای به دست آوردن عنوان و مقام، موفقیت، تحسین، مال و ثروت دیگر مهم و اساسی نیست» (مورداک، ۱۳۹۵: ۲۳۳). شعله در ابتدای داستان جدایی از مهرداد را تجربه می‌کند و بعد صادق یا همان مرد آرام سر راه او قرار می‌گیرد و در ادامه ارتباطش با وی درمی‌یابد که او نیز مناسب پر کردن تنهایی او نیست.

او در روان خود آنیموس را به تمامی درک نکرده و نمی‌داند که از مردان چه انتظاری دارد. صرفاً به تحلیل دیگران و روابطشان می‌پردازد و از درک روابط خود تقریباً عاجز است. از این رو به تمامی، روان مردانه شفا یافته‌ای را تجربه نمی‌کند و منفعل باقی می‌ماند. او حتی نمی‌تواند خواسته‌اش را از مرد آرام بطلبد و دوست داشتنش را اعتراف کند. «قلبم یخ زد. اتاق گرم بود و تاریک. ولی من احساس کردم وسط زمستانم. دستم را آهسته از میان دسته‌های بیرون کشیدم. باید راهم را می‌کشیدم و می‌رفتم. حرف‌هایی را که می‌خواستم بزنم فراموش کرده بودم. دیگر فایده‌ای نداشت» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۷۱). پس شعله در مسیر شناخت خود قرار می‌گیرد ولی این مرحله را در داستان تکمیل نمی‌کند.

۲-۱-۲-۱۰- ازدواج مقدس، پیوند دوباره زنانگی و مردانگی

مرحله دهم نیز در شخصیت شعله چندان آشکار نیست. اما به نظر می‌رسد از لحاظ

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۶۱

ساختاری می‌توان دایره‌وار بودن مسیری را که طی نموده، بررسی کرد. پیوند فصل اول و آخر نوعی دایره‌وار بودن رشد را در شخصیت دو خواهر نمایان ساخته است. شعله اگرچه تمام مراحل چرخه زنانگی را در سفر روابط عاطفی‌اش تجربه نمی‌کند، اما با آن بیگانه نیست و صرفاً جستجوگری او، نشانی از قهرمان بودن وی دارد.

در فصل اول و سطور آغازین کتاب شعله یک واقعه را خطاب به شیوا تعریف می‌کند: «شیوا بلند شو که گند زدی. همیشه من گند می‌زنم، این دفعه نوبت توست. کی باور می‌کرد شیوای متین و معقول این کار را بکند» (وفی، ۱۳۹۲: ۱). که درواقع به رویای مشترک خواهرش شیوا و صادق اشاره می‌کند. در فصل آخر، دوباره به روایت فصل اول برمی‌گردد و اعتراف شیوا و صادق را چنین روایت و گره‌گشایی می‌کند: «صادق تکان نخورد ولی بازویش که موازی بازوی تو بود، بالا آمد و دستش آرام روی دست تو نشست. درد حسادت مثل هوای پرفشاری از ته قلبم بالا آمد و صورتم را داغ کرد. فلج شده بودم. فهم آنی چیزی که پیش از در مقابلش کور بودم، یک‌دفعه مثل صاعقه‌ای روحم را آتش زد. نمی‌توانستم قدم بردارم و دور بشوم. ناچار از دیدن بودم. تو و مرد آرام در یک رؤیا فرو رفته بودید» (وفی، ۱۳۹۲: ۱۷۵). بنابراین، اگر ساختاری نگاه کنیم شعله فقط به‌عنوان راوی بخشی از چرخه سفر قهرمانی زن را رعایت کرده است. می‌توانیم عنوان کنیم که سفر او را فاقد مرحله پایانی رشد است. چرا که پس از اعتراف صادق و شیوا و افشا شدن حقیقت، ما تغییر یا صفتی تحولی در شخصیت شعله دریافت نمی‌کنیم. همچنین با عنایت به اینکه شعله نتوانسته است مراحل چرخه سفر قهرمانی را به طور کامل طی کند، ازدواج مقدس (پیوند زنانگی و مردانگی) نیز در شخصیت وی متجلی نمی‌گردد. به نوعی وی نتوانسته است تعادلی بین زنانگی و مردانگی خود ایجاد کند و به یک هویت کامل و معنادار دست پیدا کند. شعله به‌عنوان راوی داستان، بیشتر به تحلیل و قضاوت دیگران می‌پردازد و کمتر به خودشناسی و درک ناخودآگاه خود توجه می‌کند. این عدم آگاهی، شاید یکی از دلایل عدم موفقیت او در طی کردن چرخه سفر قهرمانی باشد.

۳- نتیجه‌گیری

چگونگی یافتن هویت فردی با استفاده از الگوی «سفر قهرمانی زن» که مورداک ارائه نموده است، در مورد شخصیت‌های اصلی و پویای زن رمان رویای تبت مورد بررسی قرار گرفت و بدین ترتیب، نتایج زیر حاصل شد:

زندگی شخصیت اصلی داستان یعنی شیوا از کودکی تا زمان حال روایت، بررسی و از زبان خواهرش شعله روایت شده است. بنابراین، سفر قهرمانی او به تمامی جستجویی برای هویت فردی بوده است و صرفاً به مرحله‌ای خاص از زندگی او مربوط نبوده است، بلکه تمامی سال‌های زندگی او و دشواری‌هایش را دربر گرفته است. چرخه‌ی مورداک با ده مرحله‌ی اصلی، در تحولات و چرخش شخصیتی شیوا قابل رؤیت بود و نویسنده با آگاهی قبلی و شناخت کافی از الگوهای مشابهی که زنان به طور عام آن را سپری می‌کنند، این شخصیت را پرداخت کرده است. به‌طوری که جز در مورد نهم که یافتن و شفای مردانگی زخمی درون بوده است، همه‌ی مراحل قابلیت تطبیق قابل پذیرش را داشت و همین مرحله‌ی یاد شده نیز به‌طور ضمنی در تحول شخصیت شیوا و پردازش آن قابل مشاهده بود. بنابراین نمونه‌ی ازلی «قهرمان» در مورد این شخصیت پویا در رمان، مشهود است.

شخصیت شیوا، به‌عنوان قهرمان اصلی داستان، به‌طور کامل در مسیر سفر قهرمانی زنانه قرار دارد. زندگی وی از زمان کودکی تا زمان روایت، یک جستجوی مداوم برای یافتن هویت فردی و رهایی از نقش‌های تحمیلی است. وی که از کودکی با ویژگی‌های مردانه شناخته شده، در تلاش است تا تعادلی بین جنبه‌های زنانه و مردانه وجود خویش ایجاد کند. مواجهه با چالش‌های زندگی از جمله آرمان‌های سیاسی، زندان، مشکلات خانوادگی و سقط جنین و... او را به سمت خودشناسی و درک عمیق‌تری از خواسته‌های درونی‌اش سوق می‌دهد. شیوا درک می‌کند که فداکاری بیش از حد برای دیگران، او را از توجه به خود و آرزوهایش بازداشته است لذا، آماده است تا سفری جدید را در راستای کشف فردیت و هویت واقعی خویش آغاز کند. ورود صادق به زندگیش، محرک و عاملی پیش‌برنده برای این تحول درونی است.

اگرچه سفر قهرمانی شخصیت شعله، مربوط به زندگی عاطفی و رمانتیک او بود و همه‌ی مراحل را دربر نمی‌گرفت ولی با این حال یک سفر محسوب شده و او جز اینکه نقش راوی داستان شیوا را داشته باشد، درگیر یافتن پاسخ‌هایی برای سفر قهرمانی زنانه‌ی خویش است. در رابطه با شخصیت شعله، نویسنده از آنجایی که وی صرفاً راوی بوده و قهرمان داستان نبوده است، او را درگیر تمامی مراحل چرخه‌ی قهرمانی نکرده است بلکه صرفاً به چند مرحله و شرح آن اکتفا کرده است که بیدار شدن احساس خشکی روح و مرگ نمادین مهم‌ترین آنهاست.

در واقع، اگرچه شعله در جایگاه راوی داستان قرار دارد، اما وی نیز از سفر قهرمانی

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۶۳

خود بی‌بهره نیست. او با تجربه شکست عشقی وارد داستان می‌شود. در مسیر روایت زندگی خواهرش، رفته رفته با زوایای پنهان وجود خویش نیز آشنا می‌گردد. شعله در ابتدای سفر خود، درگیر «جاده امتحانات دشوار» است و تلاش دارد تا از درد جدایی عبور کند. او با «مرد آرام» ملاقات می‌کند و تصور می‌کند که به موفقیتی دست پیدا کرده است. اما به زودی «احساس خشکی روح» بر او چیره می‌شود و درمی‌یابد که این رابطه نمی‌تواند نیازهای عمیق او را برآورده سازد. شعله در نهایت با پذیرش شرایط موجود و تسلیم شدن در برابر سرنوشت، به‌نوعی به «پیوند با زنانگی» دست می‌یابد. با وجود این، وی از آن جایی که در جایگاه راوی باقی می‌ماند، به‌طور کامل درگیر تحولات درونی نمی‌شود و سفر قهرمانی خود ناقص طی می‌کند.

پیوند فصل اول و فصل آخر در رمان رویای تبت نیز از لحاظ ساختاری، یادآور چرخه بودن سفر قهرمانی زنانه است که آن را می‌توان نشانی از خلاقیت نویسنده دانست. به‌طور کلی، آگاهی فریبا وفی با ویژگی‌ها و دغدغه‌های شخصیت‌های زن، دقیق و قابل ستایش از لحاظ تطبیق با نمونه‌ها و الگوهای شخصیت‌پردازی اسطوره‌ای است. تحلیل رمان حاضر بر اساس الگوی سفر قهرمانی زن، دریچه‌ای نو به سوی درک عمیق‌تر شخصیت‌های زن این اثر باز می‌کند. تحلیل‌ها نشان می‌دهد که چگونه فریبا وفی، با ظرافت و آگاهی، به ترسیم چالش‌ها، دغدغه‌ها، تحولات و جست‌وجوهای درونی زنان در جامعه معاصر پرداخته است. در واقع رمان صرفاً به بازنمایی مشکلات و چالش‌های زنان نمی‌پردازد بلکه به لایه‌های عمیق‌تر روان‌شناختی و وجودی آنها نیز می‌پردازد. وفی باشگردهای مختلف و با ظرافت نشان می‌دهد که رهایی زنان و حل مشکلات آنها، تنها در تغییر ساختارهای اجتماعی و سیاسی خلاصه نمی‌شود بلکه نیازمند خودشناسی، پذیرش و ایجاد تعادل درونی است.

منابع

کتاب‌ها

- ۱- اسماعیل پور، ابوالقاسم، (۱۳۸۷)، *اسطوره بیان نمادین*، تهران: سروش.
- ۲- باباخانی، مصطفی، (۱۳۹۳)، *کاربرد کهن‌الگو در شاهنامه*، تهران: جامی.
- ۳- پینکولا استس، کلاریسا، (۱۳۹۰)، *زنانی که با گرگ‌ها می‌دوند*، افسانه‌ها و

قصه‌هایی درباره کهن‌الگوی زن وحشی، ترجمه سیمین موحد، چاپ هفتم، تهران: پیکان.

۴- داد، سیما، (۱۳۹۰)، فرهنگ اصطلاحات ادبی، تهران: مروارید.

۵- فوردهام، فریدا، (۱۳۸۸)، مقدمه‌ای بر روانشناسی یونگ، ترجمه مسعود میربها، تهران: جامی.

۶- کمپبل، جوزف، (۱۳۸۵)، قهرمان هزار چهره، برگردان شادی خسروپناه، مشهد: گل‌آفتاب.

۷- مورداک، مورین، (۱۳۹۵)، ژرفای زن بودن، ترجمه سیمین موحد، چاپ پنجم، تهران: بنیاد فرهنگ زندگی.

۸- وفی، فریبا، (۱۳۹۲)، رویای تبت، تهران: مرکز.

۹- هریس، جانت، (۱۳۹۴)، معیار یگانه درباره آزادی زنان، ترجمه شهلا طهماسبی، تهران: گل‌آذین.

۱۰- یونگ، کارل گوستاو، (۱۳۷۰)، روان‌شناسی و دین، ترجمه دکتر محمدحسین سروری، تهران: انتشارات سخن.

۱۱- _____، (۱۳۷۲)، انسان امروزی در جست‌وجوی روح خویش، ترجمه فریدون فرامرزی و لیلا فرامرزی. مشهد: آستان قدس رضوی.

مقالات

۱- پورآقا، محبوبه؛ صادقی‌نژاد، رامین؛ محمدزاده، مریم، (۱۳۹۹)، «بررسی حکایت» پسر بازرگان روم و شهر خاموشان» از کتاب هشت بهشت امیر خسرو دهلوی بر اساس الگوی تک اسطوره سفر قهرمان جوزف کمپبل»، فصل‌نامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی، سال سوم، شماره ۹.

۲- حسینی، مریم؛ سالارکیا، مژده، (۱۳۹۱)، «تحلیل رمان رویای تبت بر اساس استعاره نمایشی نظریه گافمن»، نشریه متن‌پژوهی ادبی، شماره ۵۳: ۱۰۸-۸۱.

۳- فرامرزی کفاشی، ریحانه، و همکاران، (۱۳۹۷)، «تحلیل و تفسیر اسطوره قهرمان در کلیدر دولت آبادی بر اساس نظریه جوزف کمپبل»، فصل‌نامه تخصصی تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)، دوره ۱۰ شماره ۳۷: ۹۳-۶۵.

تحلیل سفر قهرمانی زن در رمان رویای تبت بر اساس نظریه مورین/۱۶۵

۴- نیکنامی، پیمان؛ یوسفی‌پور کرمانی، پوران؛ غفوری مهدی‌آباد، فاطمه، (۱۴۰۱)، «بررسی بن‌مایه‌ها و حوادث اسطوره‌ای و کهن‌الگوهای مرتبط با معشوق در منظومه غنایی ویس و رامین»، فصل‌نامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی، سال ششم، شماره ۲۲: ۳۲-۱.